

R A P O R

TÜRK ÇİNİCİLİĞİ NASIL KALKINABİLİR

Yazan

İsmayıl Fakıoğlu Kalkınma Bakanlığı

Şubat 1967

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa No.
Bir İki Söz	1
Gini Fabrikası Niçin Vardır	2
Sakat Düşünceler	3
Türk Elastik Sanatlarının Üstünlüğü	4
Kalkınmanın Yolları	7
Fabrikamızın Yapacağı İşler	8
Antika Eserler	11
Reklam Nasıl Yapılır	13
Araştırmalar	15
Danışma Kurulu	17

TÜRK ÇİNCİLİĞİ NASIL KALKINABİLİR

Yazan: İsmayil Hakkı BALTACIOĞLU

BİR İKİ SÖZ

Bakanların Yıldız Çini Fabrikası ile Bereke İnci Fabrikası'na .
gürmesi, bu fabrikaların çalışanlarını "Ulusal" münafaka her ikisinin kal-
kınması için düşüncelerini bir raporla bildirmesi istemesi üzerine bu
işleri bir yurt ödevi olarak üzerine aldığı, her iki fabrikayı da ziya-
ret etti. Çalışmalarını inceledim, illi illilerle tanıştım. Ana konu-
lar üzerindeki düşüncelerini öğrendim. İlde ettiğim kararla bu raporun-
la açıklıyorum. Bu raporunla ele aldığım konular sadece ana konulardır.

Bu konulara el koyandan önce, açıklanacak istediğim bir gerçek var.
Bu işi yalnız başına bir ekonomi işi olarak düşünerek bilmezlikten ya da
diskontinüite ile gelir. Çini, Bereke Fabrikalarını deşerhisi olan
olan varlıkta üretirecek yalnız ekonomi konusuna değil, doğrudan doğru-
ya güzel sanatları da ilgilendirir.

Raporun bu bölümünde yazarken bir noktayı sık konuşa etmeyi
viedan borcu biliyorum. Her hayatın boyunca resim, hattatlık, dekor-
törün sanatları, sosyoloji, psikoloji, estetik bildikleri ile uğraşmış
bir insanım. Onun için sanatın bir lüğe işi olmasının, din ile, dil i-
le birlikte, topraklara yaratan üç eskonken biri olduğuna, dinin, dil-
siz kalkması olamazlığına da inanıyorum. Sayın İsmayil Hakkı'na so-

çini parçaları da bendi bildirtti. Niç unutulacak gereken bir tarafa, erge i
eudur: kerpiç, tuğla, taş, beton, her teknik kendine uyan övüleyi bulur.
Her övde de kendine uyan sanat konularını taşır. Karikatürler, çocuk re-
sinleri çini alanlarında yetişebilecek varlıklar da vardırler.

Konu sanat gibi ekonomiyi de ilgilendirir, i için ona her iki cep-
heden ele almak gerekir. Önce sanat cephesinden ele alalım.

Çini fabrikasının asıl amacı ihtiyaç coyası yapmak değil, sanat
eserleri yaratmaktır. Bu sanat eserleri bata şaheserleri de içinde olarak
herhangi sanat eserleri de olmayacak, Türk sanat eserleri olacaktır. Fab-
rika bu amaçla kurulmuştur. Ancak, bir sanat programına malik olmadığı i-
çin, çinidiye kadar olduğu gibi, birtakım bocalamalar yapması pek tabiidir.

SAKAT DÜŞÜNCELER

Türk çiniciliğini örseliyebilecek sakat düşüncelerden biri de
"lüks tutkusu" diyebileceğimiz tutkudur. Bizde çinicilik son yıllarda her
şeyden önce bir lüks sanatı olarak anlaşılmaktadır. Bir düşünce adası o-
larak şunu söylemek istiyorum ki yalnız başına dekor sanatını kendisi de-
ğil, topluluğu dışı kalacak olan bir soysuzluktur. Başka bir varlık de-ğil-
dir. Dekor ana konuyu canlandırmak gibi ikinci derecede bir görev taşı-
maktadır. Böyle bir görevi olmayan bir dekor ana konuyu soysuzlaştırmak-
tan başka bir işe yaramaz. Türk çiniciliğinin kaderi üzerine el koyulan-
nın, çiniciliğin estetik varlığı üzerinde duranların, hatta bu gibi iş-
lerin yönetimiyle ilgili hükümet adamlarının çiniciliğin dekorla olan i-
lişimini üzerinde durmalarını gerektirmektedir. Bu durmayı gerekli kılan önem-
li nedenlerden biri de şu sosyal olmaktadır: Dünyanın milletlerinde sı-
nıf, varlık, refah ayrılıkları azalmakta, toplumlar git ide halklaşmak-
tadır. Böyle olunca, çini konularını seçerken, bunlara ilişkin lüks düş-

nata bir ana konu olarak ele alması, bu işin ekonomî, teknik niteliği dışında bir de fikir, bilim yüzü olduğuna inanması benim için çok kuvvetlendirmiştir. Sayın Bakanın benden istediği bu raporu işte böyle bir ruh oluşu içinde yazdım. İnanıklarımı söyledim. Allah yarulsasın.

ÇİNİ FABRİKASI NİÇİN VARDIR

Yeryüzünde milliyetsiz millet olmadığı gibi, kültürsüz milliyet, geleneksiz kültür de yoktur. Sanat din gibi, dil gibi, milliyetin kurucu öğelerinden biridir. Yeryüzünde, ilkel toplumlar başta olmak üzere, kültürsüz, geleneksiz millet yoktur. Milliyetçiliğe karşı duran milletler de içinde olmak üzere. Gerçek bu olunca, sanatta kalkınma kültürünce kalkınma demek olur. Bu anlayıştan sonra Bakanlığın bu iki fabrikanın hayatı ile niçin bu kadar yakından ilgilendiği anlaşılıyor.

Yıldız Çini Fabrikasının devlet eliyle kurulmasının nedeni yalnız ekonomik değildir. Bu işde memleket kültürüne hizmet etmek isteği de vardır. Onun için, bu fabrikanın idaresinde bulunamaların büyük bir suç işlemeden sakınmaları gerekiyor. Bu suç fabrikanın kurulmasındaki kültür amacını unutup bütün çabalarını gelir sağlama işi için yapmaktır. Ancak, şimdiye kadar böyle bir tehlike baş göstermiş değildir. Yıldız Fabrikası dışındaki çinicilik çalışmalarında böyle bir sapıtma görülmektedir.

Bütün canlıların tarihinde olduğu gibi, çini çalışmalarında da soysuzlaşmaya yönelme, soysuzlaşma tehlikesi vardır. Bende ki bu korku yeni değildir. Son günlerde gündelik bir gazetede okuduğum bir habere göre, bir çini ressamının sergisinde gösterdiği yeni örnekler arasında karikatürler de varmış. Çini ile karikatür, anlaşmalarını akıl almayan iki varlıktır. Çanakaldım. Yine başka bir yerde gördüğüm çocuk resimleri taşıyan

sanatların amacını doğru olarak anlayan, bu anlayışla yerüstünün üç keş-
miş heykel, mimarlık, minyatür, hattatlık, bezeme şaheserleriyle süsli-
yen ulu bir milletin orijinal sanatları olduğunu anlasaydıdır. Türk sa-
natları felsefesine göre, plastik sanatların amacı ne tabiata gitmek, ne
de tabiattan kaçmaktır, belki hem tabiata gitmek hem de tabiattan kaçmak-
tır. Onun için Picasso'nun son günlerde söylediği şu sözle türk plastik
sanatlarının üstünlüğünü anlatmak istemesi pek yerinde, hem de dikkati
çekicidir. Picasso yaptığı bir mülakatta şunları demiştir:

"Bizim yıllardan beri aradığımız nonfigüratif sanat garbın hat-
tatlığıdır."

Berçek bu olunca, türk güzel sanat endüstrisinde kalkınma yapmak
istiyenlerin türk plastik sanatları geleneklerine dört elle sarılmaları
gerektir. Ancak, bu ilintiyi muhafazakarlık, durgunculuk olarak anlamak
yanlıştır. Batı yaratıcılarının kaynak olarak tanımak zorunda oldukları
gerçekler türk sanatının gelenekleridir. Bu anlayış doğrudur. Ne yazık
ki son zamanlarda türk sanat eserleri de rokoloşmaktan kurtulamaz-
tır. Bunu söylemekle rokoko sanatını gelişmiş güzel açığılamak da istemi-
yoruz. Tek düşünce rokoko anlayışının türk milli sanat anlayışı olmadı-
ğını, türk için saygı, esaslık bir anlayış olduğunu söylemektir. Yıldız
şini fabrikası bu gibi zevk sürçmelerinden kendini korumak durumundadır.

Doğruluğuna inandığımız, bununla birlikte, soyut olan bu düşüncele-
rini bir örnek vererek açıklamak isterim. Arabesk(x) dediğimiz bir türk

(x) Arabesklerin arablarla, arablıkla ilistisi olmadığını, arabesklerin
türk aklı türk olduklarını tarih araştırmaları ortaya koymuştur. Arabesk
kelimesi Fransızların uydurduğu bir kelimedir.

bezemesi vardır. Türk sanatı ile kalkınmak isteyenlerin arabesklerin ne olduğunu doğru olarak anlamaları gerekmektedir. Arabeskler Batı'nın ne gotik, ne rönesans, ne romantik, ne de kübik anlayışla bezeme soylarıyla yakından, uzaktan ilintisi olmayan, türü kendine özgü olan son derece orijinal bir bezemedir. Arabesklerin özelliği esin kaynağı olan insan gövdesinde, insan gövdesinin devintilerindedir. Arabesklerin temel motifi lâledir. Lâle bütün türk plastik sanatlarında insan başının bir belirtisidir(x). Arabesklerin ikinci özü insan kolları ile insan bacaklarıdır. Arabeskler kesilme, tikanma, kapanma nedir bilmiyen insan sembolleridir.

Arabesklerin ne olduklarını araştırmadan, anlamadan arabeskler üzerinde yapılacak yenileştirme çabaları konunun soysuzlaşması ile sona erecektir. Bütün çini fabrikalarımızın bu tehlikeden kendilerini sakınmalarını gerekmektedir. Başka türlü davranışlar tarihin gözünde küçüleceklerdir.

Sözün kısası, türk çiniciliği bir süs sanatı olupundan çıkmalı, bir görev sanatı oluşuna varmalıdır. Bunun için de her şeyden önce türk mimarlık tarihinde çiniciliğin nerelerin uygulama alanı yapıldığını hatırlamalıyız. Cami, medrese, türbe, ev, çanak, çömlek... bütün bu yapılara, kaplara baktığımız zaman çiniciliğin bir süs sanatı olmadan önce bir görev sanatı olduğunu görürüz. Bu ilkeyi ilke olarak tanıyınca çiniciliği yalnız bir süs sanatı, bir lüks sanatı olarak anlayan burjuva anlayışından kurtulmuş oluruz. Çiniciliğin ekonomik yarını lüks hastalarının elinde değil, geniş halk kitlelerinin elindedir. Süs manyasının et-

(x) Niğde şehrindeki bir Selçuk türbesinin kapısı üzerindeki lale motifi içinde görülen kaş, göz, burun, ağız bölüntüleri bu anlayışın doğruluğunu gösteren bir belgedir.

İki altında bir yiyecek kabı olarak yapılan tabaın içine kabartma co-
tiller koymak gibi sakarlık örneklerine pek az rastlanır. Çiniciliğin kal-
kınması, yarattıklarının en geniş halk tabakalarına kadar yayılması için
çinicilerin idaelist oldukları kadar realist olmaları da gerekmektedir.
İbisenin yalnız sık olması değil, rahat olması, kullanışlı olması ge-
rektiği gibi.

KALKINMANIN YOLLARI

Çiniciliğin mimarlaştırılmasıyla anlaşıyor şudur: Tarihte türk
mimarlığı deyince hatıra camiler, sebiller, çeşmeler, türbeler gelir.
Türk evi deyince de hatıra kendine göre bir planı, ocağı, hücreleri, öm-
re dolapları, duvarlarındaki, tavanlarındaki süsleri ile organik, este-
tik bir yapı tarzı gelir. Zamanla bu organik oluş bozulmuş, her şey tak-
ma, ekleme olumuna gelmiştir. Eskki türk evi yapılırken her şey, bütün
organlar yerli yerine konulur, bütün bu organlar bütünlenirdi. Eskki türk
mimarının kafesinde ev böylesine canlı bir varlıktı.

Bu gerçekler doğru olarak anlaşıldıktan sonra çinicilikte este-
tikçe, her de ekonomice kalkınmanın ana ilkelerini açıklayabiliriz. İlk
de çiniciliği kapalı bir süs sanatı olmaktan kurtarmak, çindiye kadar
zeyane sanata sınırları içine gömülmüş olan bu sanatın uygulanma alanı-
na sınırsız kadar genişletmektir. Bunun için de çinicilik sanatının mimar-
lık sanatı ile anlaşılması, çiniciliği mimarlaştırmak gerekmektedir. Es-
ki türk mimarlarının anlayışının göre/şile denilen sosyal übeği taşıyıcı
uygun olan bir kap, sosyal değer taşıyan bir yapıttı. Çini sanatçıları
da içinde olmak üzere, türk yapı sanatında kalkınmaya elverişli bütün ya-
pıların, yaratıcılarının türkün bu eski organ, görev anlayışına dönmele-

ri gerekmektedir. Çinicilik de içinde, yapı sanatlarımızda kalkınmayı başka türlü sağlayamayız.

FABRİKANIN YAPACAĞI İŞLER

Şimdi yirminci yüzyılda yaşayan, tarihte sanat anlayışının derinliğine inen türk milletinin çini fabrikasında ne gibi sanat eserleri yaratılması elde olduğunu düşünelim. Konuları başlıca şu bölümlerde topluyorum:

1. Mimarlık süresi olarak düşünülecek konular
2. Resim, hattatlık eseri olan konular.
3. Mobilya soyundan olan konular.

Bu üç konunun ne gibi soyları olabileceğini sırasıyla açıklıyorum:

Mimarlık soyundan olanlar: Camilerde mihraplar, minberler, evlerde gömine, gömme etajer, hücre(niche), radyatör, mutfak, banyo, musluk, havuz, pencere kenarları, pencere içi, denizlik, paraket.

Resim soyundan olanlar: Tavanın göbeğinde, köşelerinde, duvarlarda gömme arabeskler, göbekler, duvarlarda gömme bezemeler, apliklerin gömme tabanları, duvarlarda, tavanlarda gömme küfi, celf, tülük, divanı sanat yazıları, türk mitoloji levhaları. Bu arada camiler için hazırlanacak din konulu sanat yazıları.

Mobilya soyundan olanlar: Yemek masası, her çeşit masa, tabure, radyo altlığı, saksılar, tabaklar, çanaklar.

Camilerdeki mihraplar, minberler eşi olmıyan çini sergileridir. Minberler, mihraplar ek, yama, tutukluk nedir bilmiyen tüm mimarlık şaheserleridir. Bunların üzerindeki bölüntü düzenleri, görev beğarıları insa-

nı şaşırtacak kadar büyüktür. Bu iki alan için yapılacak çini planları türkiye dışında çok büyük etki yapacaktır.

Fabrikanın ele alacağı önemli konulardan biri de lahitler konusu olacaktır. Gönül isterdi ki Anıtkabir'de böyle türk çinileriyle bezenmiş bir lahit örneği var olsun. da yerli, yabancı bütün ziyaretçilerin gözleri önüne serilmiş olsun.

Bu lahitlerin planı türk büyükleri için hazırlanacaktır. Planlarda şu üç öz bulunacaktır: Ölenle ilgili yüz yazısı. Bunun üstünde "Hüvel Hallak-ül bâkı" lavhası. Lahidin iki yanında sülüs celisi ile Kuran ayetleri ile bu ayetleri çerçevesiyen arabeskler. Böyle lahitler türk sanatçılarının elinde birer şaheser olarak bütün islam memleketlerine ihraç edilebilecektir.

Günne duvar levhaları arasında halkın en çok beğeneceği, ilgile-
neceği konular milli efsanelerdir. Efsaneler tarih incelemeleri ile or-
taya çıkmış gerçekler değildirler. Efsaneler kamunun istemiyle kamu vic-
danında doğan kamu değerleridir. Bilim metodu ile doğrulanamaz olan bi-
linçaltı varlıklarıdır. Efsanesiz millet yoktur. Efsanenin zararını,
boglüğünü açıklayacak bir bilim yoktur. Balkın bilmiyerek efsaneye ver-
diği değer yerli yerindedir. Havanın varlığını anlamak, yaşamının ilk
şartı olduğunu anlamak için fizikçi olmaya muhtaç değiliz. Normal yaşı-
yı olan toplumlarda din inançları hiç tenkit edilmez, dinsizler yö-
nünden bile. Efsaneler de böyledir. Nekadar mantıksız, nekadar tabiat
dışı olurlarsa olsunlar, yine de onların kamu vicdanında yerleri vardır.
Çünkü efsaneler masal şeklinde söylenmiş değer düşünceleri, bir soy sem-
bollerdir.

Efsanenin varlığı bu olunca, duvar, lavha, resim çiniciliğinde efsane konularına yer vermek gerekmektedir. Bu resimlerin Batı'nın realist, natüralist anlayışına uygun olarak yapılması onların varlığını soysuzlaştırmak olur. Bu konularda kullanılacak resimlerin tekniği türk minyatür anlayışına, hiç olmazsa Batı Ortaçağı primitiflerinin resim anlayışına uygun olmalıdır.

Duvar çini lavhaları işini ele alırken folklor konusundan da yararlanmayı hiç unutmamalıdır. Türk halk dansları, köylü giyimleri, hele cepkenli, şalvarlı, genç köylü kızları en başta gelen, en çok beğenilecek konulardandır.

Duvar levhalarımızı, avize rozaslarımızı sonradan eklememeliyiz. Bunların hepsi gömme olarak mimarlık eserlerimizin gövdesine katılmalı, mimarlık eserleri ile organik bir bütün olmasına gelmelidir. Düzenlemenin bu türlü yapının, bezemenin estetik değerini artırır. Anlayışın bu türlü betonarme devrinde bizi yine orijinal denilabilecek yepyeni bir mimarlık rönesansına ulaştırabilir.

Çinicilik gibi bir ayağı resim, mimarlık gibi expression duygu sanatlarında, bir ayağı da süze hoş görünen, dinlendirici bezeme sanatında olan bir sanatla uğraşanların bu konuda çok önemli olan bir gerçeği tanımaları gerekmektedir.

Çini tabaklar niçin yapılır? İçine yemek koymak için mi, yoksa sanat eseri olarak duvara asmak, seyretmek için mi? İşkilsiz, çini tabakları table olarak kullanırız. Böyle olunca, çini tabaklarda ilk olarak aranacak özellik ucuzluklarından, dayanıklı olmalarından önce, sanat özelliklerini taşımalarıdır. Şimdi, fabrikalarımızın yaptıkları çini tabaklara dik-

kat edelim. Bunlar arasında sanat yazısı taşıyan bir tabağı ele alalım. Ne görüyoruz? Ortasında cılız bir yazı, oldukça esli olan kenarında da kalın bir arabesk. Yazı o kadar ferah, bu arabesk de o kerte sıkıcı ki insan bu tabağa bakınca yazı soyundan bir resim tablosu karşısında olduğunu değil, bir süs tabağı karşısında olduğunu sanıyor. Eğer bakan kimse yazı sanatından anlıyan bir insan ise, bayağı, acı duyuyor. Çinicilerimizin artık inanmaları gerektir ki sanat yazılarımız, latin yazıları gibi, "geometrik" nitelikte, dekor sanatını ilgilendirici süs eserleri değil, doğrudan doğruya "nonfigüratif resim" anlayışını ilgilendiren insan gövdesi kaynaklı, expression taşıyan bir sanattır. Celf yazısı kendine yeticidir. Böyle bir lavhada dekorun görevi kendi başına buyruk olan sanat yazısını sınırlandırmak olabilir, okadar. Konuları değerlendirme işinde çok uyanık olmak gerekmektedir.

ANTİKA ESERLER

Tarihte yaşamış, gelmiş geçmiş büyük sanat eserleri vermiş olan insanlar vardır. Bunların eserleri satılığa çıkarılınca yüz binlerce liraya satın alınıyor. Aynı eserlerin kopyeleri kimin eliyle meydana getirilmiş, ne kerte başarılı olursa olsun, aslının değerini taşımazlar. Tasdikları değer de aslının onda biri kadar olamaz. Büyük değer büyük sanatçının elinden çıkandır. Batı plastik sanat eserleri için böyle olan durum türk plastik sanat eserleri için de böyledir. Örnek olarak hattatlığı, türk yazı sanatını ele alalım. Bir hattatın antika, tarih belgesi, sanat kalitesi olarak ele alınabilecek eserleri onun sağlığında, kendi elinden çıkanlar, kendi imzasını taşıyanlardır. Hattatın sağlığında olsun, ölümünden sonra olsun, kendi elinden çıkmamış olan, kendi imzasını taşımayan kopye-

leri yalnız bir kopye değeri tağır, okadar.

SÜLÜS, nesih yazıları gibi ancak doğrudan doğruya elle yazılan yazılar için kopyecilik tekniği hiç başarılı olamaz. Elle yazılmıyan, önce kalıbı yapılıp uzun uzadıya düzeltildikten sonra başka bir yere geçirilen celf levhaları için durum bu değildir. Böyle kalıpları elde edenler ondan yeni üretmeler yapabilirler. Bunlar eserin sahibi olan sanatcının sağlığında son rotüşünü yaptığı eserlerin değerini taşımazlar.

Bu yıl meydana gelen bir olay durumu iyice anlatacaktır. Sevgili arkadaşım Necmettin Sahir Silan rahmetli eęi Cemile Silan için bir lahit yaptırmakta idi. Benden rahmetlinin lahidi için mermerden oyulmak üzere bir celf lavhası hazırlamaını istedi. Ben de "Eüvel Hallâk-ül Bâkı" lavhasını meydana getirdim. Bu lavha 60 santim eninde, 30 santim uzunluğunda, alta elifin tam ortaya gelmesi ile mimarlık soyundan estetik bir değer de taşıyan bir sanat eseri oldu. Eseri mermere oycak olan usta siz kalıbı bize verin. Biz onu taęa geçiririz, hiç bozmadan oyarız, dedi. Bütün olurlukları, olmakta olanları düşünerek böyle yapmadım. Bir gün eåki elbiselerimi giyip Üsküdar'a gittim. Tağcı dükkanında yere oturarak kendi eserini kendi elimle taęa geçirdim. Elimde olsaydı, oyma işini de ben kendim yapacaktım. İşte, sanat yazıları da resim eserleri gibi duyurum expression, anlatım bakımından çok ince, çok kaygan eserlerdir.

Bu görgülerden, denemelerden sonra Çini Fabrikası'nın sorumlu insanlarından dileğim şudur: Sanat eseri olarak işliyecekleri eserler herhangi meşhurların eserleri olmasın, gerçek değer taşıyan eserler olsun. Son sözüm: Çiniciler konularını çinileştirmeden önce bunların yaşıyacak, ardına kalabilecek eserler olup olmadıklarına dikkat etsinler.

SATIS YOLLARI

Çinilerin satış olurluğunu sağlamak için iki yol vardır. Biri iç satışların şartlarını sağlamaktır. İkincisi, dış şartlarinkilerix sağlamaktır. Memleket içindeki alıcılar genel olarak orta halli insanlardır. Onun için pahalı çinilere müşteri olamazlar. İkinci takım müşteriler Batı turistleri ile islam memleketleridir.

Müslüman memleketlerin bol bol çini ihraç etmek elimizdedir. Bu bolluğun başlıca nedeni camilerdeki âyet lavhalarına, cihar vâri müzin lavhalarına, kubbe yazılarına olan büyük ihtiyaçtır. Türkiye'den başka müslüman memleketlerinde hattat bulunmaması, hattatlı ın türklere özgü milli bir sanat olması, bu konuda Türkiye'nin dünya çapında bir şöret taşımasıdır. Bütün bunlar islam memleketlerine yapılacak çini ihracatının hacmi ne kadar büyük olacağını gösterir.

Batılıların aradıkları çiniler ise hep orijinal, hatta garip olanlardır. Çini Fabrikası memleket içinde büyük çapta sürüm yapmak için "harcıaloca" şartı ile "ucuzluk" şartını birleştiren mallar çıkarma şartını tanımalıdır. Müslüman memleketlerine yapılacak satışları çoğaltmak için de konuları tipleştirmek, bir de el ilanlarıyla tanıtmak gerekmektedir. Bu iki yoldan Çini Fabrikası kalkınmaya başlayabilir.

REKLAM NASIL YAPILIR

Reklam işine de önem vermek gerek. Bunu herkes bilir. Bilinmeyen konu reklamın önemi değil, tekniğidir. Ne yapılmalı, nasıl yapılmalı ki çini almak isteği yalnız memleket çapında değil, hem de dünya çapında artmış olsun. Konu pek naziktir. "Aklın varsa paranı benim bankama yatır" sözü gibi tepki yapan, "istikbalinizin emniyetidir" sözü gibi bozuk türkçe kullanan reklam dinleyenleri, okuyanları kızdırmaktan başka bir işe yaramaz. Akıl öğretken, aşağılık duygusu yaratan reklamlar en tehlikeli olanlardır.

Reklamın en psikolojik olanı indirecte, dolayısıyla yapılandır. Konu gerçek konu olduğu için çini reklamlarının da şekillerle, broşürlerle, kataloglarla, sergilerle yapılması doğru olur. Psikanaliz metotlarıyla üzerinde durulacak bir reklam problemi vardır.

Bu reklamları hangi gazetelerde, dergilerde yapmalı? En çok okunanlarda? Ancak, böyle pek çok para sarf edilir, yine de gelir az artar. Bütün hayatımda yaptığım denemelerden sonra en ucuz, en etkiyici bulduğum reklam şekli şu olmuştur. Yeni Adam gazetesini çıkarıyordum. Bunun bir yaprağını Kuran tercümesinden söz açan yazılarla doldurdum. 100000 tane bastım. Her nüshasına bir kuruşluk posta pulu koyarak Türkiye'nin bütün vilayetlerine, kazalarına, Milli Eğitim Müdürlüğüne, İlk Öğretim Müdürlüğüne, valilerine, kaymakamlarına, nahiye müdürlüğüne, müftülerine, imamlarına ... gönderdim. Tamamını sattım.

Reklamın bu türüyle yalnız ucuz, sağlam olmakla kalmıyor. İçindeki Kuran'la ilintili yazılar, düşünceler, tercüme örneklerinden, sanat yazılarından dolayı evlerde, kütüphanelerde ^{saklı} kalıyor.

Böylece satış işini başarmıştım. Bu denemeden sonra Bakanlığa tavsiye deccğim çiniciliği tanıtma, çini eserlerine ilgi çekme tekniği bu olacaktır. Ancak, bu yolun tutulabilmesi için yine de bir uzmana ihtiyaç vardır. Müşteriyi kızdırmak değil, ilgilendirmek tekniğini bilen bir adama ihtiyaç vardır.

Ben sanat psikolojisi gibi turist psikolojisi üzerinde de çok durmuş bir insanım. Son günlerde İstanbul şehrinin turistik merkezleri neresi olabileceğini düşündüğüm gibi, bu şehrin tabiatında olmayan sosyal cazibe merkezlerinin neler olabileceğini, bu merkezlerin nerelerde kurul-

ması uygun olacağı konusu üzerinde de durdum. Böylece turistleri çekecek, oyalıyacak, meraklandırarak on, on iki kadar cazibe merkezi düşündüm. Bu merkezler arasında bir de çinicilik merkezinin kurulması son derece faydalı olur. Çinicilik merkezi dediğim merkez bütün bölümleri, eşyası ile tarihî bir türk evi olacak. Bu evin her yanı çinilerle süslenecek, her bölüme çini eşya konulacak. Bu evi ziyarete gelecek olan bir turist için büyük bir hayranlık duymak mukadder olacak.

Buraya gelen turistlere üç dilde açıklama yapan ufak broşürler dağıtılacak. Yıldız Fabrikası'nın satış yerleri de bu broşürlerde gösterilecektir.

Bir cazibe merkezi olarak Sanayi Bakanlığı tarafından yapılmasını istediğim bu evden beklenecek olan fayda çini satışı yapmak gibi bir kazanç olduğu düşünülmemelidir. Ocağı, gömme dolapları, sedirleri, mangalı... ile kendine göre bir yuva niteliği taşıyan bu tarihî türk evindeki türk mavisi ile değerlendirilen lambri çinileri içinde yaşadığımız insan ruhuna vereceği mutluluğu, esenliği yabancılara duyurmak, onları bu mavili ev ile büyülemek eldedir. Böyle bir insan yuvasındaki çini artık müzedeki, katalogdaki çini değildir. Yaşama çevresi olarak varedilen bir insan yuvasında kendi görevini yapan organik bir çinidir. Çinilerimizi bütün türk sanat dehasının yarattığı şaheserler gibi bir sevgi, folklörü olarak kullanmaya bilmeliyiz.

Ayrıca çini sergilerinin büyük rolü olacağına inanıyorum. Bu sergiler hem bir üretici hem satış merkezi olacak, hem de turistler için bir cazibe merkezi olacaktır. Bugün İstanbul'da Yıldız Çini Fabrikası diye bir fabrikanın varlığından haberi olmayan birçok insan vardır. Bir taksiye binip de fabrikayı ziyarete gidecek olan zenginler de azdır. Ancak,

~~Araştırma Çini Sergileri~~

İstanbul'un bir merkezinde gerektiği gibi açılacak bir çini sergisinin, müsterisi, ziyaretçisi pek çok olacaktır. Hatta bu sergiyi hemen açmak bir yurt borcu sayılabilir.

ARAŞTIRMALAR

Türk çiniciliğinin kaderi yalnız kendi varlığına değil, hem de bu varlığı tanıyan insanların bu varlığı anlayışına bağlıdır. Türk kendi çiniciliğinin büyüklüğüne inanıyor da bu işi sonuna kadar götürmek, bir çiniciik rönesansı da yapmak istiyorsa, her şeyden önce, objektif denilebilecek bir araştırma yapmayı da düşünelidir. Böyle bir araştırmanın yolları şunlar olabilir:

A. Türkiye'de bulunan Selçuk, Osmanlı devirlerine ait çinileri yerinde incelemek, bunların renkli fotoğraflarını almak, kopyelerini çıkarmak,

B. Yabancı dillerde, türkçede yazılmış olan türk sanatı, çiniciik ile ilgili eserleri toplamak,

C. İstanbul, tağra bedestenlerinde, yaymacılarında, eskicilerinde bulunan çini parçalarını toplamak,

D. Eski Eserler Müzesi'yle temas edip elde olan fazla çini parçalarından Bakanlığa devredilebilecek olanları teslim almak,

E. İstanbul bedesteninde bir de Üsküdar eskicilerinde araştırmalar yaparak çini lavhalarına konu olabilecek sanat yazılarını, halk resimlerini toplamak.

Bütün bunlar ilkbaharda bir fotoğraf memuru ile birlikte yapılabilir. Bu gezide bazı vilâyet merkezlerinde tarihî değeri olan bir takım eski çinilerin ele geçmesi de kuvvet-

li bir ihtimaldir. Bütün bu toplananlar önce Bakanlıkta incelendikten sonra gerekli olanları fabrikaya verilebilir.

DANIŞMA KURULU

Şimdi kalkınmanın dış şartları üzerinde de biraz durmak isterim.

Çinicilik ekonomik nitelikte olan bir çalışmadır. Ayrıca, Yıldız Çini Fabrikası devlet tarafından yönetilen resmi bir fabrikadır. Böyle bir fabrikanın tam bir başarıya erişebilmesi için iki ana şartın var olması gerekmektedir. Biri kamu oyununun kendisini desteklemesi, biri de devletin kendisini sonuna kadar korumasıdır. Ayrıca, bir iki ilgiyi daha sağlamak için basının konuya el atması gerekmektedir.

Sanayi Bakanlığı bu büyük ihtiyacı duymuştur, fabrikanın kalkınması şartları üzerinde de durmaktadır.

Kalkınma işi bir yaratma işidir. Bu yaratma da yalnız başına sağduyu ile olamıyor. Ele alınan konuyu metotlu bir çalışma ile sonuna kadar incelemek, araştırmalar yapmak da gerekmektedir. Bu işi yapacak olanlar teknik adamları değil, estetiktirlerdir.

Bu anlayışın doğruluğunu gösteren bir deneme Halkevlerinin kapanmasına yakın olan devirdir. Bu evlerden on aşağı yirmi tanesini tanıdım. İçlerinde günlerce kaldım. İnsanlarıyla görüştüm. Piyaselerini oynattım. "Öz tiyatro" adını verdiği sürrealist tiyatro tezimin denemelerini yaptım. Bu Halkevlerinde birtakım yüksek kabiliyetlere tesadüf ettim. Şimdi bu evler yine kalkınmak istiyorlar, yine kalkınabilirler.

Türkiye'de çiniciliğin kalkınması için Yıldız Fabrikası gibi fabrikalara ihtiyaç vardır. Bugün bu fabrikalar gelişmiş güzel, alışıldığı gibi çalışmaktadırlar. Ancak, yapılan eserlerin yüzde sekseni eleştirme konusu olmaktadır. Onun için kalkınma işinin sağlanması için Bakanlık tara-

Fandan artistlerle fikir adanlarından kurulacak bir Danışma Kurulu'na ihtiyaç vardır. Bu kurul yılda birkaç defa toplanıp iki, üç gün çalışacak olursa çok yararlı olabilir.

Bu kuruldan başka plastik sanatlar üzerinde düşünme yetkisi taşıyan bir estetikcinin fabrika ile ihtiyaca göre temaslarda bulunması, düşüncüklerini rapor halinde Bakanlığa sunması davâ için çok faydalı olacaktır.

Adresler:

(İsmayil Bekki Baltacıoğlu)

1. Acıbadan, Gımsal So.No:5 Kadıköy, İstanbul Tel:36 25 44

2. Bakanlıklar, Komur So. Tuyla No. No:71/4 Ankara Tel:17 00 60

20.2.67

20.2.67

Boğaziçi Üniversitesi

Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi

Kişisel Arşivlerle İstanbul'da Bilim, Kültür ve Eğitim Tanıtı

Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu Koleksiyonu

BLTWRT0101201